

GIACOMO JOYCE

ΞΕΝΗ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

Ιδρυτής σειράς
Άρης Μαραγκόπουλος

Concept τόμου-Εξωφύλλου: Ά. Μ.
Διόρθωση: Όλγα Παπακώστα
Επιμέλεια σειράς: Άρτεμις Λόφ

© 2018 Εκδόσεις Τόπος & Άρης Μαραγκόπουλος
για την ελληνική γλώσσα σε όλο τον κόσμο
ISBN: 978-960-499-247-8

Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμία διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας απαγορευτικής των προσβολών της. Κατά το Ν. 2387/20 (όπως έχει τροποποιηθεί με το Ν. 2121/93 και ισχύει σήμερα) και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (που έχει κυρωθεί με το Ν. 100/1975), απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αποθήκευση σε κάποιο σύστημα διάσωσης και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου με οποιονδήποτε τρόπο ή μορφή, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς τη γραπτή άδεια του εκδότη.

Εκδόσεις Τόπος
Πλαπούτα 2 και Καλλιδρομίου
11473, Αθήνα
Τηλ.: 210 8222835-856
Fax: 210 8222684

www.toposbooks.gr

GIACOMO JOYCE

by James Joyce

Η απόκρυφη ιστορία
του Τζέιμς Τζόις στην Τεργέστη
αρχές του εικοστού αιώνα

Εισαγωγή – Απόδοση – Ερμηνευτικά Σχόλια
(συν ένα Υστερόγραφο)

Άρης Μαραγκόπουλος

Όλα τα παραθέματα από τις *Επιφάνειες*, τη συλλογή ποιημάτων *Μουσική Δωματίου*, τη συλλογή διηγημάτων *Δουβλινέζοι*, το *Πορτρέτο του Καλλιτέχνη*, το θεατρικό *Εξόριστοι*, το *Ulysses*, το *Finnegans Wake* καθώς και όλες οι ξένες πηγές σε αυτόν τον τόμο (εξαίρεση: μερικές παραπομπές στο Ellmann 2005 και Morris 2009) έχουν αποδοθεί από τον Α. Μ. αποκλειστικά για την ανά χείρας έκδοση του *Giacomo Joyce*.

Η εικονογράφηση του τόμου προέρχεται από σειρά με παλαιές καρτ ποστάλ και φωτογραφίες της Τεργέστης της εποχής που ζούσε εκεί ο Τζόις (1905-1920) καθώς και από πρόσφατες φωτογραφίες της πόλης από το αρχείο του Α. Μ.

*Εγώ είμαι οι άλλοι. Είμαι όλοι εκείνοι
που λύτρωσε το ακάματο πείσμα σου.
Είμαι αυτοί που δεν γνωρίζεις και τους σώζεις.*
Jorge Luis Borges, «Επίκληση στον Τζόις», 1969¹

*Δεν είναι μόνο ότι έχετε πλημμυρίσει από αυτόν, είτε το
γνωρίζετε είτε όχι, αλλά είστε και υπόχρεοι απέναντί του
και αναγκάζεστε να αναμετρηθείτε με αυτή την πλήμνυ-
ρα. Να υπάρχετε μέσα στη μνήμη του: όχι απαραίτητως
να τον θυμάστε, όχι, αλλά να υπάρχετε μες στη μνήμη
του, να εγκατοικείτε στη μνήμη του η οποία, από ένα ση-
μείο κι ύστερα, είναι μεγαλύτερη απ' ό,τι μπορεί όλη η πε-
περασμένη σας μνήμη, σε μια μοναδική στιγμή ή σε ένα
μοναδικό φώνημα να συγκεντρώσει από κουλτούρες,
γλώσσες, μυθολογίες, θρησκείες, φιλοσοφίες, επιστήμες,
ιστορίες του πνεύματος ή των λογοτεχνιών...*

Jacques Derrida, *Δυο λέξεις για τον Τζόις*, 1982²

Το ανά χείρας μεταθανάτιο βιβλίο του Τζέιμς
Τζόις εκδόθηκε για πρώτη φορά ακριβώς πριν
πενήντα χρόνια. Παραδίδεται μεταφρασμένο
και σχολιασμένο στο αναγνωστικό κοινό με την
ελπίδα ότι μια νέα γενιά μελετητών του Τζόις θα
εμπλουτίσει με τη σειρά της την ακόμα ισχνή ελ-
ληνική βιβλιογραφία για τον μακράν πιο επιδρα-
στικό συγγραφέα του εικοστού αιώνα.

Α. Μ., Γενάρης 2018

1. Από τη συλλογή *Elogio de la sombra*. Το τέλος του ποιήματος «*Invocación a Joyce*»: «Yo soy los otros. Yo soy todos aquellos / que ha rescatado tu obstinado rigor. / Soy los que no conoces y los que salvas» (Borges 1972: 351). Η εδώ, πολύ προσωπική απόδοσή μας (συγκαταλέγω και την ταπεινότητά μου σ' εκείνους που ο Ιρλανδός εν αγνοία του διασώζει / λυτρώνει...) έλαβε υπόψη αντίστοιχες δοκιμές (I. Borges 1994: 141-143. II. Borges 1999: 289. III. Μπόρχες 2013: 132).

2. *Deux mots pour Joyce*, διάλεξη που εκφωνήθηκε στα αγγλικά στο Κέντρο Ζορζ Πομπι-
ντού (15.11.1982): «Non seulement par lui débordé, que vous le sachiez ou non, mais par lui obligé, contraint de vous mesurer à ce débordement. *Être en mémoire de lui*: non pas nécessairement vous souvenir de lui, non, être en sa mémoire, habiter une mémoire désormais plus grande que votre souvenir et ce qu'il peut rassembler, en un seul instant ou en un seul vocable, de cultures, langues, mythologies, religions, philosophies, sciences, histoires de l'esprit ou des littératures...». Η διάλε-
ξη πρώτα εκδόθηκε στα αγγλικά (Derrida 1984: 147). Η γαλλική εκδοχή στο τεύχος 50 της
επιθεώρησης *L'Herne* (Derrida 1985) και αργότερα σε αυτόνομο τόμο (Derrida 1987: 21-22).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

A. Πρόλογος	11
i. Σύντομο ιστορικό	11
ii. Επιμέρους προδιαγραφές	12
iii. Διά της βιογραφίας ερμηνεία	13
iv. Η αδύνατη μετάφραση	14
v. Κείμενο-κλειδί	15
 B. Οδηγίες Ανάγνωσης του τόμου	17
i. Το ρίγος της Ποίησης	17
ii. Η κρυφή γοητεία της Μυθοπλασίας	18
iii. Η εξερεύνηση μιας αχανούς ηπείρου	18
iv. Η κατάκτηση μιας σκοτεινής κυρίας	18
 Γ. Ο κ. Ιάκωβος Ζώης και ο κ. Τζάκομο Τζόις	
(Εισαγωγή στο <i>Giacomo Joyce</i> και [δι' αυτής] στον James Joyce)	21
 I. Το Πρώτο Τραύμα	23
II. Trieste, la bella polveriera	31
i. Μια portmanteau πόλη	31
ii. <i>La Chiave d'Oro</i> ή το αφροδίσιο (νο)σήμα	38
iii. Το πνεύμα ως οινόπνευμα	41
iv. Δύσκολη πόλη, στριμωγμένη ζωή	44
III. Ένα post-mortem love story (;)	55

IV. Ιμερολόγιο Giacomo (Σκιές και φαντάσματα)	63
i. Είδος μεικτό πλην νόμιμο	64
ii. Who in the world?	69
iii. Where? / Πού;	73
iv. When? / Πότε;	77
v. Dark Lady / Σκοτεινή Νύμφη	89
vi. Envoy: Ο Απεσταλμένος ως κατακλείδα	99
Δ. Giacomo Joyce: Πρωτότυπο / Μεταγραφή	103
Ε. Ερμηνευτικά Σχόλια (κατά εδάφια)	141
I:143 II:147 III:148 IV:153 V:155 VI:156 VII:156 VIII:158 IX:161	
X:167 XI:171 XII:173 XIII:176 XIV:179 XV:180 XVI:189	
ΣΤ. Υστερόγραφο	
Με ποιον, πότε, πού; / Τρεις λέξεις για τον αμύητο αναγνώστη	195
i. Με ποιον; / With?	197
ii. Πότε; / When?	203
iii. Πού; / Where?	205
Ζ. Βιβλιογραφία	209
Η. Εικονογραφία τόμου	221

Who? A pale face surrounded by heavy obvious furs. His movements are shy and nervous. He uses goggling-glasses.
Yes : a brief syllable. A brief laugh. A brief beat of the eyelids.

Cobweb handwriting, traced long and fine with quiet disdain and resignation : a young person of quality.

I launch forth on an easy wave of rapid speech : Swedenborg, the pseudo-Areopagite, Miguel de Molinos, Joachim Abbas. The wave is spent. Her classmate, retwisting her twisted body, purrs in boneless Viennese Italian : the coltura! The long eyelids beat and lift : a burning needleprick stings and quivers in the velvet iris.

High heels clack hollow on the resonant stone stairs. Wintery air in the castle, gibbeted coats of mail, rude iron sconces over the windings of the winding turret stairs. Tapping clacking heels, a high and hollow noise. There is one below would speak with your ladyship.

Πρόλογος

I. *Giacomo Joyce*: Η ιστορία ενός απόκρυφου κειμένου

[Το *Giacomo Joyce* είναι] το πρώτο κείμενο που πρέπει να πάρει στα χέρια του ένας νέος αναγνώστης με στόχο την εκπαίδευσή του στον Τζόις.

Fritz Senn³

i. Σύντομο ιστορικό

Το πεζό ποίημα *Giacomo Joyce* του Ιρλανδού συγγραφέα Τζέιμς Τζόις (1882-1941) αποτελεί εκ πρώτης όψεως γέννημα μιας τυπικής εν προόδω συγγραφικής διαδικασίας ζυμώσεων στο εργαστήρι του συγγραφέα: εμπειρίες του προσωπικού και κοινωνικού του βίου, στις οποίες εκείνος αποδίδει ορισμένη ποιητική / ηθική αξία, μεταγράφονται είτε ως κρυπτογραφημένα, ημερολογιακή ή ποιητική μορφή *poème en prose*, είτε ως περίτεχνα σχεδιάσματα μικρο-ιστοριών, είτε ως *exercices de style* / δοκιμές ύφους που επεξεργάζεται ενόψει του ευρύτερου έργου του.

Αλλά αυτό το μικρό πλην πυκνό στη λογοτεχνική διαστρωμάτωσή του κείμενο των πενήντα μόλις παραγράφων είναι ή, πιο σωστά, μεταπλάθεται στη διάρκεια της επί μακρό διάστημα διαπραγμάτευσής του σε μήτρα μιας διαφορετικής συγ-

3. «Όσο και αν το *Giacomo Joyce* παραμένει αινιγματικό, διαθέτει ένα χρηστικό προτέ-ρημα: είναι σύντομο και εύκολο να το διαχειριστεί κανείς, καθώς προτείνεται σε μικρές ομοιοπαθητικές δόσεις. Απ' ό,τι αποδεικνύεται όλο και περισσότερο, περιέχει πολλές από τις τζοϊσικές περιπλοκές αλλά ως τώρα τίποτε ανάλογο προς τον απίστευτο όγκο και τις εκτροπές που χαρακτηρίζουν τα μείζονα έργα του. Ίσως αυτό να το καθιστά το πρώτο κεί-μενο που πρέπει να πάρει στα χέρια του ένας νέος αναγνώστης με στόχο την εκπαίδευσή του στον Τζόις» (Senn: 2003).

Πρβλ. και την, από διαφορετική σκοπιά, διαπίστωση του Ρίτσαρντ Έλμαν: «Στους ανα-γνώστες που έχουν εξοικειωθεί με τις εκτεταμένες μορφικές δομές του Τζόις, το μέγεθος και η άτυπη μορφική δομή αυτής της τόσο λεπταίσθητης ιστορίας ίσως θεωρηθεί ότι επιζη-τά υπερβολικά τη συμπάθειά τους» (*Giacomo* 1968: XXV).

γραφικής ολοκλήρωσης: ο Τζόις αντί να το δημοσιεύσει, προτιμά να το διαφυλάξει δι' εαυτόν, κατά τον τρόπο που αυτό συμβαίνει με κάποια σχέδια καλλιτεχνών της αναγέννησης τα οποία συγκρατούν, έστω και σε ανολοκλήρωτη μορφή, την πολύτιμη σπερματική πηγή που οδήγησε στα μείζονα έργα τους· ίσως γι' αυτό και φροντίζει να το καθαρογράψει σε μια εμφανώς εικαστική μορφή.⁴

Αυτή η αυστηρή επιλογή του επέτρεψε μια δεύτερη: να «συλήσει» ολόκληρες περικοπές του κειμένου που κυοφορούσαν σε εμβρυακή μορφή ζωτικές αισθητικές αναζητήσεις του και να τις εντάξει εν προόδω, λιγότερο ή περισσότερο αναμορφωμένες, σε μείζονα έργα του που εκ παραλλήλου επεξεργαζόταν.

Το απόκρυφο αυτό έργο που ο συγγραφέας είχε εγκαταλείψει στην Τεργέστη διέσωσε ο αδελφός του Στανίσλαος. Μετά τον θάνατο εκείνου πέρασε στα χέρια του Ρίτσαρντ Έλμαν, βιογράφου του Τζόις, και αυτός, τελικά, το έδωσε στη δημοσιότητα, το 1968, είκοσι επτά χρόνια μετά τον θάνατο του Ιρλανδού.

Η αφετηρία της ιδιόμορφης συγγραφικής και εκδοτικής ιστορίας αυτού του κειμένου εγγράφεται στην αρχή του δημιουργικού βίου του Τζόις: όταν έχει προχωρήσει τη γραφή του *Dubliners* / *Δουβλινέζοι* και βρίσκεται στη διαδικασία αναμόρφωσης του πρωτόλειου *Steven Hero* / *Στίβεν ο Ήρωας* στη γνωστή μορφή του *Portrait of an Artist as a Young Man* / *Πορτρέτο του Καλλιτέχνη ως Νέου*. Το απόγειο της επεξεργασίας του *Giacomo* συμπίπτει με τη συγγραφική ωριμότητα του συγγραφέα, όταν, δηλαδή, έχει ολοκληρώσει το *Πορτρέτο* και πλέον έχει εισέλθει κανονικά στη συγγραφή του επικού *Ulysses*. Το τέλος αυτής της ενδιαφέρουσας ιστορίας σημειώνει, εννοείται, η μεταθανάτια πλήρης έκδοση του διασωθέντος κειμένου το 1968.

ii. Επιμέρους προδιαγραφές

Το *Giacomo Joyce* έχει ως εμφανή θέματα τον καημό του ανεκπλήρωτου έρωτα, την απώλεια της ερωτοπαθούς νεότητας και την, περίπου εξ ορισμού, αναπόφευκτη εξορία του συγγραφέα στον εξώστη του θεάτρου της πραγματικής ζωής. Σε μια βαθύτερη ανασκαφή, και υπό την εποπτεία που μας επιτρέπει το σύνολο του τζοϊσικού corpus καθώς και το πλήθος των μελετών που το συνοδεύουν εδώ

4. Το πρωτότυπο, καθαρογραμμένο με άπογη καλλιγραφία, χωρίς διορθώσεις, σε οκτώ λυτά φύλλα από βαρύ χαρτί σχεδίασης, μεγάλου σχήματος προστατευόταν από το μπλε κάλυμμα ενός σχολικού τετραδίου (λεπτομέρειες: *Giacomo* 1968: XI-XII). Το κυριότερο χαρακτηριστικό αυτού του εικαστικού κειμένου, που κάνει άλλους ερευνητές να παραπέμπουν στο φαντασιακό «Ανοιχτό βιβλίο» του Μαλαρμέ και άλλους να το θεωρούν σχέδιο για πιθανό κινηματογραφικό σενάριο, είναι τα υπολογισμένα με ευδιάκριτη φροντίδα κενά διαστήματα ανάμεσα στις παραγράφους κάθε εδάφιου. Αυτή την εικαστική πλευρά του κειμένου φρόντισε να τονίσει και η πρώτη περιορισμένης κυκλοφορίας έκδοση του Viking Press (1968), αναπαράγοντας φωτοστατικά σ' εκείνη την πολυτελή έκδοση, ως *objet d'art*, με αντίστοιχη γραφιστική φροντίδα, τις σελίδες του πρωτοτύπου (βλ. και στη συνέχεια IV. Ιμερολόγιο *Giacomo*, v. *Dark Lady* / Σκοτεινή Νύμφη, σμμ. 170).

και πενήντα χρόνια, το κείμενο δοκιμάζει να ιχνηλατήσει τα νεφελώδη όρια μιας πολύ προσωπικής, και πολύ «ελευθεριακής» (όχι μόνο για την εποχή της) ερωτικής ηθικής· μιας ηθικής προσανατολισμένης σε μια απαιτητική συντροφικότητα που υπερβαίνει τις αστικές συμβάσεις του γάμου, της οικογένειας κ.λπ.

Ως χρόνος αυτής της κρυπτικής ιστορίας μπορεί να θεωρηθεί ο χρόνος που το έργο απασχόλησε τον Τζόις: η δεκαετία που οδηγεί στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, με απόγειο τα έτη 1911-1914· ως σκηνικό ο τόπος που γράφτηκε και επαρκώς επισημαίνεται σ' αυτό το έργο, η ιστορική πόλη της Τεργέστης – όπου ο Τζόις έζησε μαζί με τη σύντροφό του Νόρα Μπάρνακλ τα δεκαέξι πιο γόνιμα χρόνια της ζωής του.

iii. Διά της βιογραφίας ερμηνεία

Με την ευκαιρία, ο αναγνώστης θα πρέπει να γνωρίζει ότι τα περισσότερα γεγονότα της βιογραφίας του Ιρλανδού που συνοδεύουν, οικοδομούν, συμπληρώνουν την κριτική / ερμηνευτική μας ανάγνωση στον παρόντα τόμο, δεν απορρέουν αποκλειστικώς από εξωκειμενικές βιογραφικές πηγές. Ο Τζόις, σε μια αγωνιώδη δοκιμασία οντολογικής αυτοσυνειδησίας, επεξεργαζόταν από νεαρή ηλικία εκφάνσεις της ζωής του που έκρινε ότι σηματοδοούν την πορεία του στη ζωή και τη γραφή, σε ένα είδος αποκαλυπτικών σημειώσεων, τις «Επιφάνειες»,⁵ και εκ παραλλήλου σε διαφορετικά σημειώματα για τις αναγνώσεις του άλλων συγγραφέων, σε επιστολές, στίχους, ημερολόγια, σχεδιάσματα κάθε είδους, αλλά, πάνω απ' όλα, μέσα στο ίδιο το έργο του.

Ο Τζόις, πράγματι, διαρκώς μετέγραφε, διέγραφε, αντέγραφε, κατέγραφε, περιέγραφε, ανέπλαθε εξοντωτικά τη ζωή του στο έπακρο των αντοχών της φαντασίας και του μυαλού του, με αφορμή οποιοδήποτε, μικρό ή μεγάλο, περιστατικό της καθημερινότητάς του σε βαθμό που τα όρια ανάμεσα στη μυθοπλασία και τη βιογραφία του⁶ να παραμένουν απροσδιόριστα. Αν, όπως έχει πολλές φορές διαπιστωθεί, τα μείζονα έργα του, το *Ulysses* και το *Finnegans Wake*, συγκροτούν τη διανοητική, φιλοσοφική και αισθητική σύνοψη του εικοστού αιώνα, η ίδια η ζωή

5. Για τις *Επιφάνειες* ο αναγνώστης πληροφορείται επαρκώς παρακάτω (Ενότητα IV. Ημερολόγιο Giacomo: I. Είδος μεικτό πλην νόμιμο, σημ. 122).

6. Είναι εν προκειμένω χαρακτηριστικό ότι όσοι ερευνητές, στο πλαίσιο της λογοτεχνικής κριτικής, επιχειρούν μια ολιστική προσέγγιση στο έργο του Τζόις πάντοτε καταφεύγουν ως προς την τεκμηρίωση των απόψεών τους στη βιογραφία του (κι αυτό από πολύ παλιά: π.χ.: Jean Paris, *Joyce* 1957 / S. L. Goldberg, *Joyce* 1962 / A. Walton Litz, *James Joyce* 1966 / John J. Gross, *James Joyce* 1970 / Peter Costello, *James Joyce* 1980 / Declan Kiberd, *Ulysses and Us* 2010). Από την άλλη, είναι εξίσου χαρακτηριστικό ότι *καθαρά βιογραφικές προσεγγίσεις* στο έργο του δεν υφίστανται. Διότι ήδη από τα πρώτα χρόνια που ακόμα ο Τζόις είναι εν ζωή (Gorman: 1924, 1939, 1941) όλες οι σχετικές απόπειρες, καθώς εξ ανάγκης καταφεύγουν για την τεκμηρίωσή τους στο έργο του, αποκτούν τον χαρακτήρα *μυθιστορηματικής βιογραφίας* (η πιο γνωστή περίπτωση εκείνη του Richard Ellman, *James Joyce* 1982 – βλ. και νεότερες απόπειρες π.χ. Beja 1992, O'Brien 1999 κ.ά.).

του υπήρξε ένα εν προόδω χωνευτήριο όπου κυρίαρχα συστατικά της σύγχρονης του σκέψης του εικοστού αιώνα δοκιμάστηκαν *πρώτα ως βιωματική εμπειρία και μετά ως ριζοσπαστική γραφή*, σε βαθμό ώστε, από ένα σημείο κι έπειτα, να είναι δυσδιάκριτο τι προϋπήρξε, μια ανατρεπτική γραφή που οδήγησε σε δύσκολο βίωμα ή ένα δεύτερο που σαρκώθηκε στην πρώτη...⁷

Δεν είναι εν προκειμένω τυχαίο ότι η κριτική ανάγνωση που ο ίδιος ο Τζόις επεφύλαξε στο έργο άλλων συγγραφέων (Ίψεν, Μπλέικ, Ντιφόου και, κυρίως, Σέξπιρ) κατέχεται από ανάλογη «βιογραφική» εμμονή καθώς αναλύει στο κάθε έργο θέμα, υπόθεση, χαρακτήρες κ.λπ. σε στενή συνάφεια με τη βιογραφία του δημιουργού του. Αντίστοιχη κριτική στάση, στον βαθμό του δυνατού, επιχειρεί και η διερεύνηση / διαχείριση εκ μέρους μας του πυκνότετου εμφανούς και αφανούς υλικού που συγκροτεί την ιστορία του *Giacomo Joyce*.

iv. Η αδύνατη μετάφραση

Δουλειά του μεταφραστή δεν είναι να κάνει το σκοτεινό ξεκάθαρο, αλλά να αποδώσει μια ισοδύναμη σκοτεινιά.

Robyn Marsack⁸

Είναι γεγονός ότι τα κείμενα του Τζόις προβληματίζουν τον επίδοξο μεταφραστή τους κατά τον τρόπο που αυτό συμβαίνει με τα ποιητικά έργα. Επομένως αν, κατά τη γνωστή ρήση του Ρόμπερτ Φροστ, «ποίηση είναι αυτό που χάνεται στη

7. Εν προκειμένω η διατύπωση της Hélène Cixous είναι ακριβής: «...to Joyce life and art are consubstantial» (...στον Τζόις ζωή και τέχνη είναι ομοούσια, Cixous 1976: XII). Βλ. περισσότερα: Bolt 2014 (κυρίως το πρώτο μέρος: 2-52 και ως προς το *Giacomo*: 91-92). Επίσης τις παλαιότερες μελέτες των: I. Charles Peake 1977 (ως προς την εδώ περίοδο: όλο το 2ο κεφ.: «A Portrait of the Artist as a Young Man»: 56-109) και II. Derek Attridge, το άκρως διαφωτιστικό άρθρο «Reading Joyce» (Attridge 1990: 1-30 και κυρίως 24-28). Σύντομη εισαγωγή στο θέμα με άξονα την Τεργέστη στο Α. Μ. 1995: 28-29.

8. Marsack 1991: 46. Βλ. επίσης: I. Τους ανάλογους προβληματισμούς του πρώτου μεταφραστή του Τζόις στα γαλλικά (και στενού φίλου του) Βαλερί Λαρμπό: «Ποιες είναι οι υποχρεώσεις του μεταφραστή; Με ποιον τρόπο, έχοντας πλήρη συναίσθηση της ευθύνης του, θα αναδειχτεί στο ύψος του ευαίσθητου και ευγενούς καθήκοντος που αναλαμβάνει; Τι θα πρέπει να κάνει για να μην προδώσει, και να αποφύγει, αφενός την κατά λέξη άνοστη και άπιστη μετάφραση όπου η δουλική πιστότητα τον εξαναγκάζει, και αφετέρου τη “στολισμένη” μετάφραση;» (Larbaud 1997: 62).

II. Τη θέση ενός γλωσσολόγου και κλασικού της μεταφρασεολογίας: «Υπάρχουν δύο τρόποι μετάφρασης. Ο ευκολότερος, ο οποίος συχνά “δείχνει” και περισσότερο κατά την ανάγνωση, είναι εκείνος που, αφού πρώτα διεισδύσει στα συμφραζόμενα, τα αποδίδει μετά στα γαλλικά διατηρώντας, στο μέτρο του δυνατού, το *χρώμα* του ύφους του μεταφραζόμενου συγγραφέα, χωρίς εντούτοις να δεσμεύεται ως προς την κυριολεκτική ακρίβεια, και κυρίως χωρίς να πιστεύει πως είναι υποχρεωμένος να ακολουθεί κατά βήμα την *κίνηση της φράσης του*. Σ’ αυτή τη μέθοδο οφείλουμε όλες τις μεταφράσεις που είναι γνωστές με το όνομα “Οι Ωραίες Άπιστες” / “Les Belles infidèles”» (Mounin 1994: 80-81).

μετάφραση»,⁹ τότε στα κείμενα του Τζόις που όλα, με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, αντλούν τη γοητεία τους από την πολύτροπη ποιητικότητα της γλώσσας του, ο κίνδυνος να χαθεί κατά τη μετάφραση η ποίησή τους, δηλαδή η ουσία τους, είναι φανερός.

Το *Giacomo Joyce* είναι ένα ολιγοσέλιδο κείμενο, αλλά από μεταφραστική άποψη, αυτές οι 16 σελίδες του ίσως να είναι οι πιο απαιτητικές σε όλη την αγγλοσαξονική λογοτεχνία: ο υβριδικός ειδολογικός χαρακτήρας του και η ανοίκεια ρητορική του ύφους του· οι ριζοσπαστικές αφηγηματικές τεχνικές του από τη συνειδησιακή ροή και τους portemanteau νεολογισμούς έως την εξ ορισμού ύπαρξη ενός «αναγνώστη-arranger / διευθέτη»· οι αναφορές σε άλλα λογοτεχνικά κείμενα (όχι μόνον του αγγλικού και ιρλανδικού κανόνα) όπως και σε κείμενα της βιβλικής και αρχαίας παράδοσης· η αυτοναφορικότητα, η διακειμενική του σχέση με επόμενα ή εν προόδω άλλα κείμενα του ίδιου· οι φιλοσοφικοί, ηθικοί, κοινωνικοί και αισθητικοί προβληματισμοί που το διαπερνούν από την αρχή ως το τέλος· τα ιστορικά υποστρώματα της αγγλικής γλώσσας όπου ο συγγραφέας ανασκάπτει και ανασύρει λεπταίσθητες αποχρώσεις στην παραμικρή λέξη του, στην κάθε φράση του· ακόμα το «πείραγμα» στη δομή της γλώσσας, από τη σύνταξη έως τον ρυθμό και την ποιητική εκφορά της· όλα αυτά μαζί και ξεχωριστά το καθένα σε συνδυασμό με τον κρυπτικό, σχεδόν μυστηριακό χαρακτήρα αυτού του περιτεχνου Τριεστίνικου έργου (του οποίου η «υπόθεση» διαρκώς ξεγλιστρά από τον αναγνώστη αφού, στην πραγματικότητα, δεν υπάρχει ή, διαφορετικά, δεν είναι μία και αυτή), υψώνονται ως γοητευτικές, πλην εξαιρετικά απαιτητικές προκλήσεις για τον μεταφραστή που δεξιώνεται το *Giacomo Joyce* στη δική του γλώσσα.

Αυτές οι προκλήσεις, εννοείται, οφείλουν να απαντηθούν σε ένα νέο κείμενο που δεν θα θυσιάσει τη τζοϊσική «σκοτεινιά» εξομαλύνοντας απερίσκεπτα το πρωτότυπο προς μια ελληνοπρεπή μεθερμηνεία του (όπως έχει γίνει ως τώρα με τις περισσότερες «στολισμένες» / «Ωραίες πλην Άπιστες» μεταφράσεις του έργου του), αλλά αντιθέτως θα επιτρέψει, κατά τη μέγιστη δυνατή «πιστότητα», το τζοϊσικό «σκοτάδι» να εμβολιάσει γόνιμα τον ελληνικό μεταφραστικό λόγο.

ν. Κείμενο-κλειδί

Το απόκρυφο *Giacomo Joyce*, αυθεντικό παιδί της μεσευρωπαϊκής κουλτούρας των αρχών του εικοστού αιώνα, εκείνης που σφράγιζε με κάθε έννοια του όρου τη «μοντέρνα» Τεργέστη της εποχής, αποτελεί ακριβές πορτρέτο του Ιρλανδού καλλιτέχνη κατά την προοδευτική μετάβασή του προς τη συγγραφική ωριμότητα. Ακόμα, σε επίπεδο αισθητικό και ευρύτερα ηθικό-φιλοσοφικό, αποτελεί σπερμα-

9. Η περίφημη φράση του Robert Frost (1874-1963) διατυπωμένη σε συνέντευξη (1959, Frost: 1960) είναι: «I could define poetry this way: it is that which is lost out of both prose and verse in translation» (= Θα όριζα την ποίηση κατ' αυτόν τον τρόπο: είναι αυτό που χάνεται στη μετάφραση τόσο από τον πεζό όσο και από τον έμμετρο λόγο).

τική αφετηρία όλου του έργου του, και γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο μπορεί να διαβαστεί ως ευσύνοπτη, γοητευτική μύηση στη γραφή του. Η τελευταία διαπίστωση απορρέει από το γεγονός ότι εδώ και καμιά τριανταριά χρόνια, τουλάχιστον, το μικρό αυτό αριστούργημα θεωρείται από τους έγκυρους ερευνητές κείμενο-κλειδί για την κατανόηση του ευρύτερου τζοϊσικού corpus.¹⁰

Στην ανά χείρας για τον Έλληνα αναγνώστη έκδοση του *Giacomo Joyce* το κείμενο μεταφράζεται, ερμηνεύεται και σχολιάζεται με αντίστοιχες προς τα προηγούμενως λεχθέντα προγραμματικές προθέσεις και με κριτική μέθοδο, όπως ήδη εξηγήθηκε, ευθέως αντίστοιχη προς εκείνη που ακολούθησε ο ίδιος ο Τζόις στις κριτικές του αναγνώσεις.

10. Βλ. προηγούμενως σημ. 3. Στη συνέχεια κεφ. ΙΙΙ. Post-mortem love story (;) καθώς και σημειώσεις 100-103.